

Joanna Cymbrykiewicz, *Biografia jako pretekst. Modele współczesnych duńskich biofikcji*,
Poznań: Wydział Neofilologii UAM w Poznaniu, 2019, 236 ss.

Cieszy fakt, że w polskim dyskursie literaturoznawczym coraz częściej spotykamy refleksję nad twórczością pisarzy obszaru nordyckiego, czego przykładem jest monografia poznańskiej skandynawistki Joanny Cymbrykiewicz. W liczącej 236 stron publikacji zatytułowanej *Biografia jako pretekst. Modele współczesnych duńskich biofikcji* badaczka przygląda się powieściom Dorrit Willumsen, Peera Hultberga i Stiga Dalagera. Co istotne, poddane interpretacji utwory są dostępne polskiemu czytelnikowi (dzięki przekładom Marii Krysztofiak, Bogusławy Sochańskiej i Joanny Tamborskiej).

Pojawiający się w tytule monografii termin „biofikcja” nie jest w polskim dyskursie literaturoznawczym pojęciem obcym, choć wciąż niezbyt mocno ugruntowanym. Określa się nim teksty, w których „rzeczywistość i fikcja mieszają się w sposób nierozróżnialny” i które „nie tylko podają w wątpliwość modernistyczne przekonanie o niereferencyjnym charakterze fikcji literackiej, ale zarazem [...] zrywają w ogóle z tradycyjnym rozumieniem literackiego przedstawienia na zasadzie mimesis, naśladowania i egzemplifikacji” (Thiel-Jańczuk 2012: 206). Za ojca biofikcji, której korzenie sięgają do tzw. żywotów, uznaje się Marcela Schwoba, autora zbioru opowiadań zatytułowanych *Żywoty urojone* (1896).

Cele swojej pracy poznańska skandynawistka formułuje jasno: na podstawie wybranych utworów reprezentujących duńską biofikcję wydaną po roku 1980 pragnie ukazać „pretekstowość” owego specyficznego gatunku wpisującego się w nurty popularnej w Danii literatury biograficznej. Stwierdza między innymi, że „biofikcja odgrywa rolę pretekstu, pod którym autor przemycą dwojaki cel: przedstawienia swojej projekcji protagonisty i wyeksponowania zagadnień, które w jego mniemaniu łączą kreowaną przez niego przeszłość z teraźniejszością” (s. 41). Ową „pretekstowość” autorka łączy z „emblematyzacją” rozumianą przez nią jako sytuacja, w której protagonista zaistnieje „jako byt rzeczywisty, ponadprzeciętna jednostka o wyjątkowych uzdolnieniach i cechach jako taka zostaje wywyższona, po czym zredukowana do roli nośnika określonych treści, wartości czy problematyki” (s. 41).

W swoich rozważaniach nad gatunkowymi cechami tekstów biofikcjonalnych autorka *Biografii jako pretekstu...* opiera się między innymi na dociekaniach Iny Schabert, Moniki Latham i Michaela Lackey’a. Korzysta także z ustaleń polskich badaczek szeroko definiowanej duńskiej literatury biograficznej z pogranicza fikcji

i literatury referencyjnej – Marii Krysztofiak (2004; 2012) oraz Justyny Haber-Biały (2000). Należy jednak zaznaczyć, że przywołane przez nią prace obu polskich literaturoznawczyń nie funkcjonują w rodzimym dyskursie naukowym: artykuły Marii Krysztofiak opublikowano w języku duńskim, natomiast rozprawa doktorska Justyny Haber-Biały z roku 2000 pt. *Tożsamość kobiety w powieściach biograficzno-historycznych współczesnych pisarek duńskich w latach osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych* nie ukazała się w druku. Tym samym *Biografia jako pretekst...* jest pierwszym tak obszernym opracowaniem dotyczącym przejawów biofikcji w literaturze duńskiej, które ma szansę zaistnieć w świadomości polskich literaturoznawców.

Autorka, podejmując próbę zdefiniowania gatunkowej swoistości biofikcji, sytuuje ją na tle piśmiennictwa biograficznego (w rozdziale zatytułowanym *Biografia i biofikcja – rozgraniczenia i ograniczenia*), prezentując przy tym rozwój duńskiej biografiki – od XIX wieku do czasów najnowszych (w rozdziale *Duńska biografika w perspektywie historycznoliterackiej*). W swoim wywodzie akcentuje nieustanne negocjowanie między referencyjnością a fikcyjnością, zachodzące w przestrzeni badanych tekstów. Wychodzi z założenia, że biofikcjonalny tekst funkcjonuje dzięki paktowi, który „jest paktem podwójnym, fikcjonalno-referencjalnym, jako że oba komponenty stanowią w nim pełnoprawnych uczestników”, oraz że biofikcja „odgrywa rolę pretekstu, pod którym autor przemycza dwojaki cel: przedstawienia swojej projekcji protagonisty i wyeksponowania zagadnień, które w jego mniemaniu łączą kreowaną przez niego przeszłość z teraźniejszością” (s. 41).

Konstrukcja rozdziałów analitycznych (*Portret kobiety współczesnej – „Maria. Powieść o życiu Madame Tussaud” Dorrit Willumsen, O dzieciństwie na wiele głosów – „Preludia” Peera Hultberga oraz Na tropie szczęścia – „Podróż w błękicie” Stiga Dalagera*) wynika z badawczego projektu, jakim jest namysł nad gatunkowymi cechami biofikcji, w tym jej pretekstowości, przy jednoczesnym zaakcentowaniu literackiej wyjątkowości omawianych tekstów. Autorka prezentuje trzy narracje według podobnego klucza. Wychodzi od ogólnego obrazu twórczości wybranego pisarza, by następnie scharakteryzować genologię analizowanego tekstu i poddać analizie „pretekstowy” wymiar prezentowanych utworów. Owa pretekstowość w kolejnych utworach to: a) opowieść o kobiecie współczesnej na podstawie dzieł madame Tussaud, b) uniwersalny obraz dzieciństwa na przykładzie losów Fryderyka Chopina, c) apoteoza „niespełnionego życia” na podstawie losów Hansa Christiana Andersena.

Oprócz hybrydowego charakteru biofikcji wynikającego z paktu fikcjonalno-referencjalnego autorka na podstawie przeprowadzonej analizy wskazuje jeszcze na dwie istotne cechy formalne narracji biofikcyjnych: fragmentaryczność postrzeganą jako kontestacja tradycyjnego podejścia do biografii i gest rezygnacji „z opresyjnej roli biografów wobec protagonisty, którego życie podlega fabularyzacji i – siłą rzeczy – fikcjonalizacji” (s. 218), oraz polifoniczność będącą jej zdaniem

znakiem „kryzysu instancji narratora jako nadrzędnego zawiadowcy świata przedstawionego” (s. 219).

Konkludując, możemy stwierdzić, że publikacja Joanny Cymbrykiewicz proponuje dyskusję nad gatunkowym zróżnicowaniem piśmiennictwa biograficznego poprzez przybliżenie utworów trojga znakomitych duńskich prozaików interpretujących losy trojga fascynujących przedstawicieli europejskiej kultury. Adresatami monografii mogą być osoby zainteresowane zarówno literaturą Danii, jak i biografizmem w literaturze.

Maria Sibińska
Uniwersytet Gdański

Bibliografia

- Dalager, S. (2007). *Podróż w błękicie. Powieść o Hansie Christianie Andersenie*. Tłum. B. Sochańska i J. Tamborska. Warszawa: Czytelnik.
- Haber-Biały, J. (2000). *Tożsamość kobiety w powieściach biograficzno-historycznych współczesnych pisarek duńskich w latach osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych*. Rozprawa doktorska. Poznań: Uniwersytet im. Adama Mickiewicza.
- Hultberg, P. (2002). *Preludia*. Tłum. M. Krysztofiak. Poznań: Wydawnictwo Poznańskie.
- Krysztofiak, M. (2004). Den narrative komposition i Peer Hultbergs roman Præludier. W: A. Gemzøe (red.). *Fortællingen i Norden efter 1960*. Aalborg: Aalborg Universitetsforlag, s. 231–238.
- Krysztofiak, M. (2012). En litterær biografi og narrative identitesbilleder. Dorrit Willumsens roman „Marie. Madame Tussauds liv”. *Folia Scandinavica Posnaniensia* 14: 45–54.
- Schwob, M. (2016). *Żywoty urojone*. Tłum. W. Korab-Brzozowski, B. Ostrowska, Z. Przesmycki i L. Schiller. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy.
- Thiel-Jańczuk, K. (2012). Jak umiera pisarz? „Śmierci urojone” („Morts imaginaires”) Michaela Schneidera jako nekrofikcje. *Zeszyty Naukowe Centrum Badań im. Edyty Stein – Wobec Śmierci* 9: 203–214.
- Willumsen, D. (1990). *Maria. Powieść o życiu Madame Tussaud*. Tłum. M. Krysztofiak. Poznań: Wydawnictwo Poznańskie.